

Redakcja naukowa
Magdalena Hawrysz
Magdalena Jurewicz-Nowak
Irmína Kotlarska

Zielonogórskie SEMINARIA Językoznawcze

**Bliskie otoczenie człowieka
Leksyka, teksty, dyskursy**

Panu Profesorowi

Stanisławowi Borawskiemu

*Inicjatorowi Zielonogórkich Seminariów Językoznawczych
i Współtwórcy konferencji „Język – obyczaj – wspólnota”*

ZIELONOGÓRSKIE SEMINARIA JĘZYKOZNAWCZE

Bliskie otoczenie człowieka

Leksyka, teksty, dyskursy

Redakcja naukowa

Magdalena Hawrysz
Magdalena Jurewicz-Nowak
Irmina Kotlarska

Zielona Góra 2022

RADA WYDAWNICZA

Andrzej Pieczyński (*przewodniczący*), Andrzej Bisztyga, Bogumiła Burda,
Eugene Feldshtein, Beata Gabryś, Magdalena Gibas-Dorna, Jacek Korentz,
Tatiana Rongińska, Franciszek Runiec (*sekretarz*)

RECENZENCI

Tomasz Lisowski, Ewa Młynarczyk, Mirosława Siuciak, Rafał Zarębski

KOMITET WYDAWNICZY

Marzanna Uździcka (*przewodnicząca*), Magdalena Hawrysz (*sekretarz*),
Anna Wojciechowska (*sekretarz*)

RADA NAUKOWA

Alena Jaklová (Czechy/Czeskie Budziejowice), Ała Krawczuk (Ukraina/Lwów),
Matthias Rammelmeyer (Niemcy/Bonn), Stanisław Borawski (Polska/Zielona Góra),
Marian Bugajski (Polska/Zielona Góra), Marek Cybulski (Polska/Łódź),
Elżbieta Umińska-Tytoń (Polska/Łódź)

Wersja pierwotna drukowana

REDAKCJA JĘZYKOWA

Beata Szczeszek

REDAKCJA TECHNICZNA

Elżbieta Kościańska

© Copyright by Uniwersytet Zielonogórski
Zielona Góra 2022

ISSN 2299-4572

ISBN 978-83-7842-482-6

OFICyna WYDAWNICZA UNIwersytetu ZIELONOGÓRSKIEGO

65-246 Zielona Góra, ul. Podgórna 50, tel. (68) 328 78 64
www.ow.uz.zgora.pl, sekretariat@ow.uz.zgora.pl

SPIS TREŚCI

Wstęp	7
-------------	---

I. BLISKIE OTOCZENIE CZŁOWIEKA – W KRĘGU NAZW OSÓB I MIEJSC

Agnieszka Pielą , <i>O domaku, gniazdoszu, zapieczniku...</i> Zapomniane synonimy leksemu <i>domator</i> w polszczyźnie	13
Irmína Kotlarska , To, co dalekie, i to, co bliskie – nazwy własne i ich funkcje w materiałach do nauki języka angielskiego dla polskich emigrantów wojennych z czasów drugiej wojny światowej	29
Jarosław Pacuła , „Blisko <i>domu</i> ”. Z historii określeń typu <i>dom dziecka, dom wariatów, dom starców</i>	45
Natalia Zotova , Koncept domu w powieściach dla młodzieży autorstwa Anny Łaciny	71
Iwona Żuraszek-Ryś , O najbliższym otoczeniu człowieka na przykładzie zielonogórskich urbanonimów	83

II. BLISKIE OTOCZENIE CZŁOWIEKA – W KRĘGU RELACJI MIĘDZYŁUDZKICH

Joanna Przyklenk , Kiedy obcy jest blisko. <i>Obcy</i> w relacjach świadków historii na materiale archiwum Muzeum Powstania Warszawskiego	97
Michał Szczyszek , Dyskurs parlamentarny jako przykład wspólnoty komunikatywnej? Obraz parlamentu oczami parlamentarzystów na tle przemian kulturowych (na podstawie „Korpusu dyskursu parlamentarnego” z lat 1918-2021)	113

Iwona Pałucka-Czerniak , Mechanizmy kształtowania się języka urzędowego w dokumentach małej wspólnoty cechowej (na materiale <i>Regestru pogłównego jako też i składki różnej z lat 1757-1779</i>)	127
Maria Trawińska , Determinanty prawne człowieka w średniowieczu z perspektywy historycznojęzykowej	141

III. BLISKIE OTOCZENIE CZŁOWIEKA – W KRĘGU PRZYRODY

Dominik Judek , Porównania przyrodnicze w powieści Olgi Tokarczuk <i>Prowadź swój pług przez kości umarłych</i>	151
Magdalena Jurewicz-Nowak , Leksyka zwierzęca w prawnej odmianie języka na materiale <i>Speculum Saxonum</i> Pawła Szczerbica (XVI w.)	169
Agnieszka Jolanta Urniaż , Toponimy w nazwach roślin polikonfrontatywnie	187
Monika Kaczor , „Szary łabędź”. Kilka uwag na temat słownictwa tematycznego związanego z koronawirusem (na przykładzie „Tygodnika Powszechnego”)	195

WSTĘP

Oddawany do rąk Czytelników tom gromadzi artykuły powiązane motywem bliskiego otoczenia człowieka, rozumianego zarówno w wymiarze przestrzennym, jak i społecznym.

Doświadczenie przestrzeni jest codziennym i powszechnym składnikiem ludzkiego świata. Szczególne znaczenie ma najbliższe otoczenie człowieka: przestrzeń zamknięta, oswojona, centrum ustalonych wartości, czyli to, co Yi-Fu Tuan określa jako miejsce. Rozróżnienie na miejsce i przestrzeń pozwala zwrócić uwagę nie tylko na ich fizykalne aspekty, ale także na wynikające z tej opozycji kategorie, jak bezpieczeństwo – groza, stabilność – ruch, separacja – wspólnota, prywatne – publiczne, bliski – daleki, tu – tam. Oczywiście jest też, że różne kultury (a zatem i języki) inaczej dzielą przestrzeń, inaczej ją mierzą, inne wartości przypisują jej częściom. Najbliższe otoczenie człowieka można zatem uznać za historycznie i kulturowo uwarunkowaną rzeczywistość konstruowaną rozmaicie przez określone społeczności. Nie sposób też zapomnieć o społecznym wymiarze najbliższego otoczenia człowieka, czyli wspólnotach różnego rodzaju, w tym wspólnotach wirtualnych.

Postrzegane w tej perspektywie zagadnienie bliskiego otoczenia człowieka daje okazję, by przyrzeć się istotnemu wycinkowi codzienności człowieka i sposobom jego ujętykowania na różnych etapach dziejów polszczyzny (i innych języków) w odmiennych (kon)tekstach kultury.

Aby zilustrować wieloznaczność pojęcia bliskości, autorzy wyzyskali zróżnicowany genologicznie i stylistycznie współczesny i dawny materiał językowy, sięgając po urozmaicone metodologie. Odmienne rozumienie centralnego zagadnienia zadecydowało o trójdzielności tomu.

W części pierwszej zebrano artykuły analizujące nazwy osób i miejsc. Opracowania potwierdzają konotacyjne właściwości onimów, ideologiczne uwikłania ich użycia oraz

związki z kulturowo-społecznym kontekstem funkcjonowania zbiorowości posługujących się nazwami własnymi.

Historyczne losy leksemu *domator* oraz wyrazów pokrewnych mu semantycznie śledzi **Agnieszka Piel**. Autorka wyjaśnia ich etymologię, znaczenia i przyczyny zaniku.

Z kolei przedmiotem analizy w opracowaniu autorstwa **Irminy Kotlarskiej** są jednostki onimiczne zawarte w podręcznikach do nauki języka angielskiego z lat czterdziestych XX wieku. Ich adresatem byli żołnierze polscy, którzy po nawiązaniu współpracy z Brytyjczykami w czasie II wojny światowej musieli jak najszybciej opanować ich język. Badanie nazw własnych w podręcznikach ujawnia silny wpływ czynników historycznych i politycznych na proces przyswajania języka angielskiego.

Jarosław Pacuła bada przenośne użycia nazw miejsc z komponentem *dom* wyekscerpowane z historycznych i współczesnych źródeł słownikowych. Wśród zgromadzonych nazw przeważają związki luźne, historycznie zmienne zarówno pod względem formalnym, jak i znaczeniowym. Artykuł prezentuje bogactwo synonimii oraz mechanizmy powstawania ekwiwalentów nazw.

Współczesny koncept *domu* w powieściach pisarki Anny Łaciny odtwarza **Natalia Zotova**. W badaniu autorka wykorzystuje metodologię rosyjskiego lingwisty Jurija Stepanowa. Analiza prowadzi do wniosku, że koncept domu w ujęciu A. Łaciny eksponuje przede wszystkim aspekt relacyjny pojęcia.

Rozważania onomastyczne zawiera także artykuł **Iwony Żuraszek-Ryś**. Autorka analizuje w nim motywacje nazw zielonogórskich ulic oraz wpływ przemian historyczno-politycznych na badane urbanonimy.

Druga część tomu zawiera opracowania prezentujące bliskie otoczenie człowieka rozumiane jako związki międzyludzkie obserwowane w mówionych relacjach świadków historii, tekstach urzędowych oraz prawnych.

Przedstawienie sposobów postrzegania *obcego* w relacjach uczestników powstania warszawskiego stało się przedmiotem zainteresowania **Joanny Przyklenk**. Wykorzystując cyfrowe zasoby archiwalno-korpusowe oraz teorię językowego obrazu świata i teorię dyskursu, autorka ustaliła, że obcość wyrażana słowem *obcy* jest wyolbrzymiana za pomocą środków leksykalnych oraz pragmatycznych. *Obcy* jest też konkretyzowany za pomocą zaimków nieokreślonych oraz precyzujących uściśleń wskazujących rozumienie tego określenia przez interlokutora.

Badania korpusowe do opisu użycia wyrazów *sejm*, *senat* i *parlament* w polskim dyskursie parlamentarnym wykorzystał **Michał Szczyszek**. Autor wskazał, że parlamentarzyści traktują leksem *sejm* jako podmiot wszelkich czynności, wyraz *senat* używany jest przede wszystkim w znaczeniu 'wykonawca poleceń sejmu', słowo *parlament* zaś zyskuje znaczenie abstrakcyjne.

W kręgu rozważań o języku urzędowym odzwierciedlającym relację podległości urzędników względem nadzorującej instytucji pozostaje artykuł **Iwony Pałuckiej-Czer-niak**. Badaczka obserwuje wpływ administracyjnego przymusu na stabilizowanie się zachowań komunikacyjnych pisarzy cechowych oraz kształtowanie się nazewnictwa dotyczącego obowiązków finansowych małej wspólnoty miejskiej.

W artykule **Marii Trawińskiej** znajdujemy rozważania dotyczące łacińsko-polskiego słownictwa prawniczego w średniowiecznych księgach sądowych. Analiza wpisów związanych z prawem ziemskim wykazała niespójności terminologiczne w nazywaniu własności i potwierdziła konieczność uwzględniania kontekstu łacińskiego w badaniach nad staropolszczyzną.

Przedmiotem opisu w pracach pomieszczonych w części trzeciej stały się językowe przejawy bliskiej relacji człowieka z przyrodą.

Porównaniom przyrodniczym w powieści Olgi Tokarczuk poświęcił swoje opracowanie **Dominik Judek**. Wskazał w nim, jak światopogląd autorki, dla której istotne jest pokrewieństwo wszelkich istot żywych, znajduje odzwierciedlenie w doborze treści i sposobie formułowania przez nią myśli.

Odtworzeniem językowego obrazu zwierząt w szesnastowiecznym tekście prawnym zajęła się **Magdalena Jurewicz-Nowak**. Zrekonstruowany w artykule model kognitywny pojęcia zwierzę ujawnił, że zasadnicze znaczenie dla wspólnoty warunkowanej prawnie ma klasyfikacja zwierząt według kryterium wolności lub ich przynależności do człowieka.

Agnieszka Jolanta Urniaż poświęciła swój artykuł nazewnictwu roślinnemu. Analiza ma charakter konfrontatywny. Porównaniem objęto łacińskie nazwy binominalne oraz ich ekwiwalenty w językach polskim, czeskim, niderlandzkim i angielskim. Badanie wskazało na zróżnicowane sposoby tworzenia nazw epitetu gatunkowego.

Przedmiotem obserwacji **Moniki Kaczor** jest słownictwo tematyczne związane z epidemią koronawirusa. Autorka wyodrębnia leksemy i połączenia wyrazowe koncentrujące się nie tylko wokół biologicznej natury człowieka, jego cielesności i podatności na chorobę, lecz także jego psychiki i otoczenia, w jakim przebywa.

Pozostajemy z nadzieją, że przekazywana do rąk Czytelników publikacja pozwoli lepiej poznać ujęzykowane sposoby wyrażania tego, co jest i było bliskie człowiekowi w przestrzeni materialnej i symbolicznej.